

нулися до новогрецької, напр., нгр. *καρότο* < італ. *carota* < лат. *carota* < дгр. *κάρα* «голова»; нгр. *πόζα (η)* «поза» < іт. *posa* < лат. *pausa* < сгр. *παύσις* < дгр. *παύω* «стримувати», «уповільнювати»; *ζαμπόν (το)* «шинка» < фр. *jambon* < слат. *gamba* < лат. *camba* | *gamba* < дгр. *καμπή (ή)* (дор. *καμπά*) «вигин», «суглоб»; *πέναλτι (το)* «штраф», «штрафний удар» < англ. *penalty* < слат. *poenaltis* < *poenalis* < лат. *poena* < дгр. *ποινή* «покарання», «відшкодування» [4]. Більшість зворотних запозичень увійшла до новогрецької мови за посередництвом італійської завдяки багатомовному впливу її культури та завдяки пануванню Венетів в Греції, напр. нгр. *κορδόνι (το)* «шнурок» < іт. *cordone*, зменш. < лат. *c(h)orda* < дгр. *χορδή (ή)* (дор. *χορδά*) «кишка», «струна». Також маса лексичних одиниць увійшла до новогрецької з турецької мови через багатолітнє перебування греків у турецькому ярмі, напр., нгр. *αμπάρι* «амбар», «склад» < турк. *ambar* < дгр. *εμπόριον* «торгівля».

Проаналізувавши зворотні запозичення, можна зробити деякі висновки щодо трансформацій, які вони претерпіли. А саме, було відзначено, що більшість зворотних запозичень, які увійшли з турецької мови, змінили тільки форму, ті ж, які прийшли з італійської, змінили і форму, і значення.

Згідно з рівнем адаптації зворотних запозичень до морфологічної та фонологічної системи новогрецької мови, розрізняють адаптовані (*γάμπα, γκλαμουριά*) та неадаптовані (*γκλάμουρ, μπουτίκ*) запозичення. Факторами, які зумовлюють рівень пристосування зворотних запозичень до флективної системи новогрецької мови є:

- давність, напр., *γάμπα* «гомілка» < іт. *gamba* < лат. *camba* | *gamba* < дгр. *καμπή (ή)* «вигин», «суглоб» – давнє, *γκλάμουρ* «гладур», «блиск» < англ. *glamour* < шотл. *glammar* < нов.англ. *grammar* < дгр. *γραμματική* «граматика» – новітнє,
- морфо-фонологічна подібність або відмінність між новогрецькою мовою та мовами, з яких повернулися лексичні одиниці, напр., *γαρόφαλλο* «гвоздика» < іт. *garofalo* < лат. *caryophyllum* < дгр. *καρυόφυλλον* «листя горіха» – з італійської мови, *μπουάτ* «коробка» < фр. *boîte* < лат. *buxita* | *ruxis, -idis* «дерев'яна коробка» < дгр. *πίξις, -ιδος* «коробка з деревини вічнозелених рослин» – з французької,
- престиж деяких мов, який призвів до не пристосування слів, що повернулися, напр., *μπουτίκ* з французької,
- наявність двох типів, один з яких є адаптованим, а інший ні, напр., *γκλάμουρ-γκλαμουριά*
- наявність двох однокореневих типів, одного адаптованого, іншого ні, які увійшли до новогрецької через різні мови, напр., *μπριλλάντι* «діамант» < іт. *brillante* | *brillare* < лат. *beryllus* < дгр. *βήρυλλος* «дорогоцінний метал» – з італійської мови, а *μπριγιάν* «діамант» < фр. *brillant* | *briller* < іт. *brillare* < лат. *beryllus* < дгр. *βήρυλλος* «дорогоцінний метал» – з французької мови [7].

Частотність вживання зворотних запозичень є також своєрідним критерієм їх класифікації. Більшість лексичних одиниць вживаються у розмовному мовленні та є досить поширеними. Деякі запозичення є діалектними, передусім ті, які увійшли до новогрецької мови з турецької мови. Вони зустрічаються на східних островах Егейського моря, в Македонії, у Фракії тощо. Ті ж слова, які прийшли з італійської мови, зустрічаються на Криті, на Пелопонесі тощо.

Деякі запозичення помилково вважаються зворотними. Саме тому мають бути наявними достатньо доказів, а саме морфо-фонологічні трансформації, час запозичення, семантичні, прагматологічні данні щодо вживання слів. Прикладом може слугувати слово *καπετάνιος*, яке є запозиченням з латинської мови *capetanus* «капетан» < вен. *capetano* | *capetanio* | *capitanio* < нов.лат. *capitanus* < середньовічний лат. *capitaneus* < лат. *caput, -itis* «голова».

Отже, можна стверджувати, що зворотні запозичення є досить поширеним видом лексичного запозичення в новогрецькій мові. Вони безпосередньо ілюструють процес взаємодії мов, переміщуючись з однієї мови до іншої. Процес визначення шляху зворотних запозичень іноді є досить складним та заплутаним, однак саме тому він являє інтерес для мовознавців. Зворотні запозичення не тільки збагатили новогрецьку мову на лексичному рівні, але й допомагають у вивченні зв'язків політичних, культурних, економічних як між мовами сучасними, так і між мовами стародавними.

Література:

1. Балалыкина Э. А. Метафоры русского слова: учеб. пособие / Э. А. Балалыкина. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. – 264 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
3. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής / Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη. – Θεσσαλονίκη, 1994. – 298 σ.
4. Ανδριώτης Ν.Π. Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής / Ν.Π. Ανδριώτης. – Β' έκδοση. – Αθήνα, 1999. – 1494 σ.
5. Μπαμπινιώτης Γ. Ετυμολογικό λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας / Μπαμπινιώτης Γ. – Α' έκδοση. – Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2009. – 1720 σ.
6. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας / Γ. Μπαμπινιώτης. – Α' έκδοση. – Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 1998. – 2032 σ.
7. Πετρούνιας Ε. Οι τύχες των αρχαίων ελληνικών λέξεων στο νεότερο κόσμο: Λεξιλόγιο και διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας [Електронний ресурс] / Ε. Πετρούνιας. – Режим доступу: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_16/03.html
8. Χαραλαμπίδης Χ. Νεοελληνικός λόγος: Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος / Χ. Χαραλαμπίδης. – Γ' έκδοση. – Αθήνα: Εκδ. Νεφέλη, 2001. – 397 σ.

УДК 81'373.7(045)

Ю. В. Жарікова,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ТИПИ ВІДПОВІДНОСТЕЙ РУМЕЙСЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА НОВОГРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті розглянуто типи відповідностей румейських, українських та новогрецьких фразеологічних одиниць, а саме еквіваленти, аналоги та безеквівалентні ФО. З урахуванням того, що ФО будь-якої мови є трансляторами культури, у статті досліджено вплив української та грецької культур на румейську, а також їхню відбиття у румейській мові.

Ключові слова: зіставна фразеологія, еквівалент, аналог, безеквівалентний фразеологізм, культура.

В статье рассмотрены типы соответствий румейских, украинских и новогреческих фразеологических единиц, а именно эквиваленты, аналоги и безэквивалентные ФЕ. Учитывая то, что ФЕ любого языка являются трансляторами культуры, в статье исследовано влияние украинской и греческой культур на румейскую, а также их отражение в румейском языке.

Ключевые слова: сравнительная фразеология, эквивалент, аналог, безэквивалентный фразеологизм, культура.

The article describes the types of correspondences of the Rumeic, Ukrainian and Modern Greek phraseological units, namely equivalents, analogs and non-equivalent PU. Given that PU of any language are translators of the culture, the article studied the effect of Ukrainian and Greek cultures to Rumeic one and their reflection in Rumeic language.

Key-words: comparative phraseology, equivalent, analog, non-equivalent idiom, culture.

Останнім часом все більше науковців займаються дослідженням фразеологічних одиниць (далі ФО) у контрастивному аспекті. Вагомий внесок у розвиток цього напрямку зробили такі вчені, як: О. Ф. Арсент'єва, О. Д. Райхштейн, Л. І. Ройзензон, В. М. Мокієнко, А. М. Емірова та ін.

При зіставному вивченні фразеологічних одиниць важливим є вивчення міжмовних відносин таких, як еквівалентність, аналогічність та безеквівалентність. Однак, на сьогодні, питання визначення головних ознак і критеріїв віднесеності тих або інших фразеологізмів до групи еквівалентів або аналогів є неоднозначним та суперечливим і потребує детального дослідження.

Слід зауважити, що вивчення фразеології саме у контрастивному аспекті має безпосередній зв'язок з етнолінгвістикою, лінгвокультурологією, теорією та практикою перекладу, проблемами міжкультурної комунікації. Завданням зіставних досліджень є виявлення системних зв'язків між ознаками, що складають своєрідність тієї чи іншої лінгвокультури. Саме тому досі існує коло питань, які вимагають тривалого комплексного дослідження.

Мета нашої розвідки полягає у з'ясуванні типів відповідностей (еквівалентів, аналогів та безеквівалентних ФО) румейських, українських та новогрецьких фразеологізмів.

На сучасному етапі вивчення зіставної фразеології найбільш поширеними є такі групи фразеологізмів для зіставлення, як компаративні ФО, соматичні ФО, фразеологізми з компонентом-зоонімом, ФО з ономастичним компонентом, але поки що недостатньо фундаментальних праць з дослідження фразеологічних систем споріднених чи неспоріднених мов у цілому.

Різні автори послуговуються різними термінологічним апаратом при висвітленні типів відносин між ФО. Так, наприклад, С. Влахов та С. Флорін розрізняють різні види фразеологічних еквівалентів такі, як: повні і абсолютні еквіваленти, неповні (часткові) фразеологічні еквіваленти, відносні фразеологічні еквіваленти та індивідуальні еквіваленти [4, с. 184–188]. Деякі, досліджуючи національну специфіку ФО, користуються такими поняттями, як фразеологічна відповідність, фразеологічна еквівалентність, семантико-образна еквівалентність, семантична еквівалентність, фразеологічна лакуна та фразеологічна безеквівалентність. Однак, традиційними та найпоширенішими залишаються такі поняття, як фразеологічні еквіваленти (повні та часткові), фразеологічні аналоги (повні та часткові) та безеквівалентні ФО. Отже, розкриємо значення цих термінів.

Повні фразеологічні еквіваленти – це ФО двох або більше мов з однаковими сигніфікативно-денотативними та конотативними макрокомпонентами значення, структурно-граматичною організацією та компонентним складом [2, с. 4]. Наприклад, *докин ема сту просуну – кров кинулася в обличчя – μου ανεβηκε το αίμα στο πρόσωπο, злыз кардья – тисне серце – μου σφίγγει η καρδιά, зун ама шклы ки гата – живуть як кішка з собакою – ζουν σαν το σκύλο με τη γάτα, ис Тъгыос ксер ту – одному Богу відомо – ένας Θεός ξέρει, ас ту ну-м дъз вгэн – з голови не йде – δεν φεύγει απ' το κεφάλι, валу ту мат-м – накинути оком – βάζω στο μάτι, вари ора – важка година – βαριά ώρα, взыгу та матя – закрити очі – κλείνω τα μάτια μου, враз ту ема – кров кипить – βράζει το αίμα μου та ін.*

Характерною особливістю часткових еквівалентів є наявність окремих розбіжностей у плані вираження, однак сигніфікативно-денотативні та конотативні макрокомпоненти значення співпадають [2, с. 4]. Наприклад, *ахмахка капитя* (букв. дурні гроші) – *шалені гроші* – *τρέλα λεφτά*, *валу митанийіс* (букв. класти поклони) – *бути поклони – κάνω μετάνοιες*, *валу нас т гула-м тьылзя* (букв. класти петлю на шию) – *одягати петлю на шию – βάζω τη θηλιά στο λαιμό μου, вгалу глоса – вивалити язика – μου βγαίνει η γλώσσα та ін.*

Повні фразеологічні аналоги мають однаковий сигніфікативно-денотативний макрокомпонент значення та суб'єктивно-оцінну конотацію, але різняться у компонентному складі, структурно-граматичній організації, образній основі, функціонально-стилістичній приналежності та емотивних семах [2, с. 4]. Наприклад, *каму ах ту псилу камил* (букв. робити з лопи верблюди) – *робити з мухи слона – το κάνω ζήτημα, гургурыз кардья-м* (букв. серце дзорчить) – *у животі пищики грають – κοιλιά μου παίζει βιολί / ταμπούρα, глоса ти пэз* (букв. язик не грає) – 1) *вивалити язика* – 2) *лика не в'язати* – 1) *μου βγαίνει η γλώσσα*; 2) *γίνομαι τάβλα στο μεθύσι, глоса ян чагалдах – язик як помело – η γλώσσα μου πάει ροδάκι та ін.*

У часткових фразеологічних аналогах наявні не лише значні розбіжності у компонентному складі, образній основі та структурно-граматичній організації, але й в сигніфікативно-денотативних та конотативних макрокомпонентах значення [2, с. 4], наприклад, *дъуй ки пэр* (букв. дає та бере) – *бути при смерті – πνέω τα λοίσθια, вгалу хт гула-м* (букв. діставати з горла) – *вийти боком – του βγάζω ζινό (από τη μύτη), гулводьку прама – дурний як вівця – σαν το βόδι στο παχύ та ін.*

Отже, вище ми розглянули фразеологічні еквіваленти та аналоги на прикладі трьох мов, але під час опрацювання нами ФО часто мали місце такі випадки, коли еквіваленти або аналоги були наявні лише у двох з трьох аналізованих мов, а в одній із мов доводилося надавати описовий переклад фразеологічної одиниці, наприклад, частковий фразеологічний аналог румейської ФО *кома взан манац ту взы* (букв. він це смочке матусину цицю) – *матусин синок* у грецькій мові передається одним словом *μαμάκιας* або румейський фразеологізм *кспаз куруныс* (букв. лякати ворон) – *ворон ловити* у грецькій мові тлумачиться тільки за допомогою описового перекладу.

Цікавими для нашого дослідження були випадки, коли румейські фразеологізми мали повні або часткові еквіваленти в одній із мов, а в іншій лише аналог. Наприклад, *малясын глоса-м* (букв. язик вкрився волоссям) має повний еквівалент у грецькій мові – *μαλλιάσε η γλώσσα μου*, та частковий аналог в українській – *язик втомився*; ФО *мэра ныхта* (букв. день ніч) є повним еквівалентом грецькій *μέρα νύχτα*, та має повний аналог в українській – *з ранку до вечора*. Фразеологізм *мону плы гала теш* є повним еквівалентом українському *тільки пташиного молока не вистачає* та частковим грецькому *кай тов повлюо то уála*, ФО *офтира лахардзїс* повний еквівалент українському *пусті слова* у грецькій мові має лише аналог *λόγια του αέρα*. Таких прикладів є дуже багато. Але важливим є той факт, що повних еквівалентів між румейськими та українськими фразеологізмами набагато більше ніж між румейськими та новогрецькими, яких здавалося б мало бути багато, адже румейська та новогрецька мова є близькоспорідненими. Можемо припустити, що фразеологічна система румейської мови розвивалася вже під час проживання румеїв в Україні. Саме тому багато ФО є, ймовірно, кальками ФО української мови. С.М. Верещагін та В.Г. Костомаров використовують термін «лінгвокраїнознавча інтерференція», тобто ототожнення лексичних фонів двох мов у свідомості білінгва [3, с. 78]. Відповідне явище спостерігається і в румейській мові на сучасному етапі її розвитку. Її носії є трансляторами двох культур: грецької та української. Вони обидві знайшли своє відображення саме у мові румеїв. З одного боку, у румейській мові існують власне грецькі фразеологізми, притаманні тільки їй, а з іншого – власне українські. Так, наприклад, ФО *дъугу кулунчить* (*давати гарбуза*) притаманна тільки

слов'янським мовам, адже традиція подавати гарбуза при відмові у сватанні відома тільки серед слов'ян. Однак цей фразеологізм вживається і в румейській мові. ФО *Харус пису прата* (букв. *Харон ходить слід за нами*) кажуть у випадках, коли хтось має дуже скоро померти) відома грекам (адже саме у грецькій міфології Харон був супутником смерті) і дуже часто використовується румейми.

Отже, перейдемо до аналізу безеквівалентних фразеологізмів, які справедливо вважають трансляторами національної специфіки мови. В.М. Телія слушно зауважує, що «фразеологізми виникають в національних мовах на основі такого образного уявлення дійсності, яке відображає побутово-емпіричний, історичний та духовний досвід мовного колективу, який безумовно пов'язаний з його культурними традиціями, адже суб'єкт номінації та мовленнєвої діяльності – це завжди суб'єкт національної культури» [5, с. 214].

Безеквівалентні ФО – це ті фразеологізми, які не мають відповідностей у фразеологічній системі іншої мови [1, с. 116]. Ці ФО можна поділити на три групи:

1. ФО мови-джерела, семантику яких можна передати мовою-реципієнтом за допомогою словосполучень, розгорнутого опису. Наприклад, *Панайиас трапез* (букв. *стіл Діви Марії*) 'багатий стіл; стіл, який накривали у румейських селах за десять днів після народження дитини', *с фай зифт ки гана* (букв. *нехай їсть порожнечу та гіркоту*) 'вживається як відповідь на чиюсь відмову їсти, скуштувати щось', *ташхура Иван* (букв. *огорожа Иван*) 'нероба, людина, яка тільки ходить по вулицях, нічим не займаючись', *ти тройс ту халхаман мас* (букв. *не з'їш наш добробут*) 'вживається як звернення до гостя, як заклик до того, щоб він сів за стіл і пригостився чимось', *Тудор мас хаймах (чир-чиря) ти трой* (букв. *наш Федір каймак (чебуреки) не їсть*) 'кажуть у випадках, коли хтось щось дуже бажає (завичай з їжі), але йому це не дають'.

2. ФО мови-джерела, які мають семантичну відповідність у мові-реципієнті у вигляді окремої лексеми (монолексеми) або групи окремих лексем. Відповідно, для цієї групи фразеологізмів є характерним лексичний спосіб перекладу [1, с. 119]. Наприклад, *кхсхандо духтор* (букв. *неправильний півень*) 'недоумок', *матя скутна* (букв. *очі темні*) 'не озирюючись, напролом', *прату апису* (букв. *ходити позаду*) 'залицятися до когось', *пши ки наса* (букв. *душа та подих*) 'дуже хотіти', *скутумэну лаго* (букв. *вбитий заєць*) 'дуже втомлений', *т'а т'ын (тун) зис нда котня та вга* (букв. *її (його) треба мати тільки з червоними яйцями*) 'лестити комусь' та ін.

О.Ф. Арсент'єва справедливо зауважує, що «у даному випадку між ФО мови-джерела та монолексемою або лексемами мови-реципієнта простежується повна невідповідність плану вираження, також може змінитися функціонально-стилістична конотація. Передається тільки сигніфікативно-денотативне значення та суб'єктивно-оцінна конотація та частково емоційно-експресивна конотація [1, с. 119].

3. До третьої, або змішаної групи, належать ФО мови-джерела, семантика яких може передаватися і окремими лексемами, і словосполученнями та розгорнутими описами [1, с. 120], наприклад, *ту мкро эн ама псар* (букв. *дитина немов риба*) 'непосида, вертка дитина', *ту куньт пула ныро ти скон* (букв. *воша не підніме багато води*) 'азнайка, зарозуміла людина', *укнярку шкльы* (букв. *ледачий собака*) 'ледар, бездіяльна людина' та ін.

В.М. Телія доходить висновку, що «якщо фразеологізм має національно-культурну специфіку, він повинен мати свій засіб втілення в знакову організацію і свій спосіб, що вказує на цю специфіку. Таким засобом втілення культурно-національної специфіки фразеологізмів є образна основа, а способом вказування на цю специфіку є інтерпретація образної основи в знаковому культурно-національному просторі даної мовної спільноти» [5, с. 215]. Отже, ми можемо зробити висновок, що, крім безеквівалентних ФО, носіями національної специфіки є і фразеологічні аналоги, особливо часткові. Адже в образній основі, тобто внутрішній формі, приховано національну самобутність та особливий, специфічний тільки для окремого етносу, спосіб мислення. В особливостях асоціативних зв'язків, що формують семантику ФО, проявляється національна специфіка фразеологізмів.

Таким чином, з проаналізованого нами матеріалу видно, що найбільшу кількість ФО складають фразеологічні еквіваленти (40 %) та аналоги (40 %). Це пояснюється, на наш погляд, перш за все тісними культурними контактами румей з греками у часи їх перебування на Кримському півострові та українцями під час проживання на території Північного Надзав'я. Однак, слід підкреслити, що характерною особливістю румейських фразеологізмів є їхня наближеність до українських, що дозволяє зробити висновок, про те, що фразеологічна система румейської мови розвивалася на пізніх стадіях. Менший відсоток складають безеквівалентні фразеологізми (20 %), що свідчить, що румейська мова є самобутньою та мала свій шлях розвитку незалежно від грецької та української.

Література:

1. Арсент'єва Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц / Е. Ф. Арсент'єва. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1989. – 125 с.
2. Аюпова Р. А. Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков : учеб.-метод. пособие / Р. А. Аюпова. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2004. – 27 с.
3. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 345 с.
4. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Высш. шк., 1986. – 416 с.
5. Телія В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телія. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.

УДК 811.111'37

О. І. Заграновська,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра англійської філології, м. Івано-Франківськ

СПОСОБИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИРЕКТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ У З'ЯСУВАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ТА АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ)

У статті досліджуються директивні мовленнєві акти, способи їх реалізації у з'ясувальних висловленнях. На прикладах українською та англійською мовами аналізуються такі способи вираження мовленнєвих актів директивного типу, як наказ, настійні вимоги, прохання, висловлення побажання, попередження та пропозиції. Також з'ясовано роль їхнього вжитку для досягнення бажаної комунікативної мети.

Ключові слова: директивні мовленнєві акти, з'ясувальні висловлення, комунікативна мета.